

Ragnhild Aslaug Sollund (red.): *Transnational Migration, Gender and Rights*. Emerald Books, 2012, xxx s.

Anmeldt av Monica Five Aarset og Anja Bredal

I en verden med økende bevegelse fra fattige og konfliktfylte områder i sør til velstående og fredelige nord, søker mottakerland måter å begrense og kontrollere migrasjon. Dette gir en situasjon hvor noen migranter fremstår som mer attraktive og velkomne, mens andre opplever stadig økende restriksjoner som hindrer deres bevegelser. Dette er utgangspunktet for boken *Transnational Migration, Gender and Rights*. Boken springer ut av behovet for å forstå forholdet mellom mottakerlands interesser og forpliktelser på den ene siden og migranternes rettigheter og behov på den andre. Den bygger dessuten på de siste 10-20 årenes erkjennelse av at migrasjon er kjønnet og at et kjønnsperspektiv er nødvendig for å forstå årsaker til og konsekvenser av migrasjon.

Antologien *Transnational Migration, Gender and Rights* består av 10 empiriske kapitler i tillegg til et introduksjonskapittel skrevet av redaktør Ragnhild Sollund. De empiriske kapitlene er basert på data fra flere land (blant annet Norge, Storbritannia, USA, Spania og Mexico) og omhandler temaer som au pair-ordningen (kap 3 og 5), dagmamma/nannier (kapittel 4), trafficking (kapittel 9, 10 og 11), helsearbeidere (kapittel 7), enslige mindreårige migranter (kapittel 8) og EUs reguleringer av migrasjon (kapittel 2).

Hovedvekten ligger på beskrivelser av kvinnelige migranter og kvinnespesifikke problemstillinger. Kun to av kapitlene omhandler menn eksplisitt (kapittel 7 og 8)

Bidragstyterne har bakgrunn i ulike fagdisipliner med hovedvekt av sosiologer/kriminologer, samfunnsgeografer og sosialantropologer. Metodologisk strekker bidragene seg fra analyse av offentlig politikk og endringer i EUs lovverk til livshistorie-intervjuer med migranter i ulike situasjoner, med et klart hovedfokus på kvalitativ metode.

En klar styrke ved boken er målsetningen om å forstå migranternes erfaringer innenfor rammeverket av de regler og reguleringer de må forholde seg til. I innledningskapittelet spør redaktøren hvordan migrantene manøvrerer i dette landskapet. Hvordan erfarer migrantene det lovverket som skal regulere deres bevegelser og handlinger og som har konsekvenser for deres liv? Og hvordan påvirker en persons kjønn både hans/hennes muligheter til å migrere og erfaringene migrasjonsprosessen gir i krysningsfeltet mellom etnisitet, alder, nasjonalitet og oppholdsstatus?

Mer spesifikt søker forfatterne å øke forståelsen av situasjonen til noen av de mest sårbare migrantene i den globaliserte økonomien. De ulike bidragene i boken tilfører migrasjonsforskningen viktig dokumentasjon av og interessante refleksjoner rundt forholdet mellom migranternes situasjon og mottakerlands lovverk. Slik sett utgjør boken også et viktig bidrag til grunnlaget for politikkutforming på feltet. Når det er sagt, vil vi hevde at bokens generelle tittel skaper forventninger om et noe bredere empirisk nedslagsfelt enn de ulike kapitlene gir. På samme måte synes vi Sollund gjør en svært god jobb i sin introduksjon ved å trekke opp noen helt sentrale, overordnede spørsmål, som boken for øvrig bare delvis bidrar til å besvare. I det følgende vil vi utdype denne innvendingen, samtidig som vi berører andre styrker og svakheter ved boka.

Regler i kontekst

I innledningskapitlet, som vi altså er begeistret for, understreker Sollund viktigheten av å undersøke rasjonale bak innvandringsregler og restriksjoner, i tillegg til å se på effekten de har på individuelle migranter og på migrasjonsbevegelser i et mer overordnet perspektiv. Dette oppfatter vi som en særs viktig, men også utfordrende ambisjon, som kompliseres ytterligere av at det ikke bare er innvandringsregulering som tematiseres. Flere av bokens kapitler tar

for seg migranters rettigheter i skjæringspunktet mellom arbeidsrett, utlendingsrett og straffelov (trafficking). Nettopp fordi regelverkene varierer for ulike grupper av migranter i ulike nasjonale (og overnasjonale) kontekster, som Sollund selv også påpeker, kreves det høy presisjon i regel- og kontekstbeskrivelse, for å forstå implikasjonene av migrantenes legale status i de nasjonene de befinner seg i. Dette er noe kapitlene i denne boken i varierende grad mestrer å gjennomføre. Skilbreis kapittel om utviklingen i den norske trafficking-politikken og Cox' kapittel om au pair-ordningen i Storbritannia er eksempler på kapitler hvor dette er løst på en god måte. Mens Sweet, Lee og Escalantes kapittel om kvinnelige migranter i Spania og USA med fordel kunne vært mer presist i beskrivelsen av de ulike nasjonale kontekstene og migrantenes ulike legale statuser. Også andre strukturelle og kontekstuelle betingelser kunne med fordel vært tydeligere forklart i flere av kapitlene. Særlig gjelder dette innvandringsens størrelse i de ulike landene, samt arbeidsmarkedets struktur. For eksempel varierer formen og størrelsen på irregulære/uformelle arbeidsmarkeder betydelig mellom ulike land. I Norge er denne sektoren langt mindre omfattende enn i en del andre europeiske land. Forholdet mellom nasjonale, overnasjonale og internasjonale lovverk kompliserer det hele ytterligere. Chous kapittel om EUs regulering av migrasjon tydeliggjør på en god måte betydningen av å se på sammenhengen mellom de nasjonale og internasjonale lovverkene. I dette kapitlet er imidlertid kjønnsperspektivet svakt utviklet.

Gjennom bokens ulike kapitler løftes det frem sentrale dilemmaer og problemstillinger i møte mellom staters ønske om å begrense og regulere innvandring, staters plikt til beskytte mennesker i sårbare situasjoner og migrantenes egne behov og ønsker. Vi skulle imidlertid ønske at forfatterne noen ganger var enda tydeligere på at dette er motstridende hensyn som det ikke finnes enkle løsninger på. Mens migrantenes utsatthet og rettigheter kommer godt fram, blir det mindre tydelig at staters behov for å kontrollere sine grenser er et legitimt hensyn, også i en menneskerettighetssammenheng. I det hele tatt savner vi en noe mer presis diskusjon av hva et rettighetsperspektiv, slik det både signaliseres i bokas tittel og av dens forfattere, innebærer.

Beskyttelse, offer, agens

Flere av bokens kapitler berører på interessante måter ambivalenser og dilemmaer i krysningpunktet mellom beskyttelse, agens og offer. Skilbreis

kapittel viser, for eksempel, hvordan en bestemt kjønnset konstruksjon av 'trafficking-ofre', som fokuserer på kvinner, framstiller dem som passive ofre for ufrivillig migrasjon. Denne konstruksjonen står i konflikt med en erkjennelse av ofre for trafficking som mennesker med agens og (ofte) med et ønske om migrasjon. Hun får fint fram spenningen mellom ulike hensyn; å forhindre menneskehandel, beskytte ofrene og rettsforfølge "bakmennene". For eksempel kan beskyttelsesargumenter brukes til å legitimere innvandringsregulerende hensyn og strengere regler gjennom å peke på at de innføres for å beskytte potensielle ofre, mens et fokus på rettsforfølgelse kan vanskeliggjøre arbeidet med å beskytte ofre. Det problematiske forholdet mellom agens og offer trer også tydelig frem i Heidbrinks kapittel. I tillegg til å vise hvordan enslige mindreårige migranter sees på som potensielt farlige og kriminelle, viser Heidbrink hvordan statusen som barn, forstått som sårbart og passivt, på den ene siden, og som migrant med klare målsetninger på den andre siden, konstrueres som gjensidig utelukkende. Og kanskje er det nettopp denne tvetydigheten som gjør at de oppfattes som (potensielt) farlige. Videre viser Cox hvordan au pair-ordningen på den ene siden gjør det mulig for folk å ansette hushjelper på dårligere vilkår enn "vanlige arbeidere", mens den på den andre siden gir et visst vern mot den råeste utnyttningen. Dette blir tydelig når britiske myndigheter har fjernet hele ordningen. Det som forblir uklart, er hvilke vanlige arbeidere Cox sammenligner med. Er det andre "domestic workers" i et svart/uformelt marked, eller regulære arbeidere med tariff-festede rettigheter?

I det hele tatt tematiserer boken et sentralt dilemma, når den fokuserer på migrantgrupper som nettopp er blitt tilkjent visse (unntaks)rettigheter i kraft av sin offerstatus eller ikke-arbeiderstatus. Beskyttelse kan både brukes for og mot deres migrasjon: Skal man beskytte folk mot utnyttelse ved å hindre dem i å innvandre eller tillate dem å migrere til utnyttelse? Eller finnes det et tredje alternativ, ved å utvide adgangen til riket og til det regulære arbeidsmarkedet? Et dagsaktuelt eksempel fra Norge er Juridisk Rettshjelp for Kvinners (JURK) forslag om å avvikle au pair-ordningen. De mener den "i realiteten fungerer som kamouflert arbeidsinnvandring og sosial dumping". I stedet vil JURK at myndighetene gjør det lettere å få anerkjent utenlandsk utdanning og komme til Norge via regulær arbeidsmigrasjon. I sitt arbeid med rettshjelp til au pairer finner JURK at mange av dem kunne kvalifisere seg som fagarbeidere gitt et bedre godkjenningssystem. Men hva med dem som ikke er kvalifisert? Boken gir en viktig bakgrunn for å forstå dilemmaer i slike kompliserte migrasjonslandskap.

Kjønnnet migrasjon – kun for kvinner?

I innledningen nevner Sollund at kvinner og menn har ulike muligheter til å migrere. Bokens kapitler tar imidlertid særlig for seg migrasjonsruter som er typiske for kvinner, og fokuset på kvinners kjønnede erfaringer er gjennomgående. Her er det flere interessante og viktige funn, men vi mener Skilbrei har et poeng når hun problematiserer norske myndigheters skjeve kjønnsfokus i policyfeltet ”trafficking”. Når kjønn er på tale, gjelder det som oftest kvinner. Dette poenget gjelder migrasjonsforskning mer generelt, og denne boken er intet unntak. Når Sollund fremhever at kvinner og barn *oftere* er ofre i migrasjon, begrenser hun sårbarhetens kjønn til et spørsmål om kvantitet. Vi skulle gjerne sett at bokprosjektet gikk et steg lenger og også undersøkte *hvordan* menn kan være ofre.

Flere av forfatterne viser hvordan au pair-konstruksjonen er helt klart kjønnnet. Au pairer fratras status og rettigheter som arbeidere gjennom en sammenlikning med ’husmor’-rollen. Det er arbeidets kvinnelighet som gjør det til ikke-arbeid, og særlig bidrar kravet om at au pairer skal bo sammen med familien. Dette er viktig og interessant. Men hva med mannlige migranter i svart/irregulær sektor, og ikke minst de som jobber i folks hjem, som malere, håndverkere og ”altnuligmenn” med eller uten formelle kvalifikasjoner? Finnes det noen kjønnede aspekter ved denne typen arbeid, for eksempel ved konstruksjonen av den polske altnuligmannen som gjør disse migrantene sårbare som arbeidstakere? Vi vet at byggebransjen, både i og utenfor hjemarenaer, innebærer fysisk hardt og risikabelt arbeid. Kan man spore en kobling til en forståelse av en (klassespesifikk?) usårbar maskulinitet som nettopp kan være med på å gjøre mannlige migranter i disse yrkene sårbare på en spesifikk, kjønnnet måte?

Generelt skulle vi ønske at en bok om migrasjon og kjønn i større grad undersøkte hvordan mannlige migrasjon er kjønnnet. Slik denne antologien er sammensatt, handler den mest om kvinner. I det øyeblikket menn er sårbare er de sårbare på samme måter som kvinner, som i Seebergs kapittel om den mannlige helsearbeideren, eller som barn i Heidbrinks kapittel om en enslig mindreårig migrant fra Guatamala til USA. Dette fraværet er særlig interessant sett i sammenheng med Skilbreis kapittel der hun viser hvordan norske myndigheters sterke fokus på kvinnelige ofre for trafficking har vært med å usynliggjøre andre typer (mannlige) ofre og andre former for trafficking (for eksempel i forbindelse med tvangsarbeid og illegal organhandel).